

Emlékképek a forradalomból

SULYOK LÁSZLÓ

'56-osok emlékeznek. Felidézük azokat az 59 évvel ezelőtti napokat, amelyek új irányt szabtak az életüknek, és hosszú időre meghatározták azt. Nagyokat álmodtak, nagyokat mertek és cselekedtek. Tették, amit a szívük diktált, a lelkiismeretük, végső soron a bennük élő hazaszeretet. Így lettek ők „ötvenhatosok”, a magyar forradalom és szabadságharc aktív résztvevői, a hazai és a világpolitika közvetlen és közvetett befolyásolói. Sok fejtörést okoztak a politikacsinálókknak, itthon és külföldön egyaránt. A Nyugatot ígértették, majd cserbenhagyta őket – lényegében minket, magyarokat; a diktatúra újbóli létrehozói pedig, a bolsevik kommunisták nem felejtettek a forradalom és szabadságharc idegen, fegyveres leverése után (sem), és kíméletlen bosszút álltak rajtuk – rajtunk, magyarokon –, alapvetően a saját alkalmatlanságuk és gyávaságuk okán. A kedves Olvasó nyilván tudja és megérti, hogy a visszaemlékezésekből csak részleteket közölhetünk a folyóirat keretei között, ezeket az emlékképeket azonban úgy igyekeztünk összeválogatni, hogy együtt olvasva, lehetőleg a teljesség képét adják 1956 lényegéről, valóságos és igaz történetéről.

Dr. Kúti István kohómérnök, közgazdász, 1963-ban került Borsod-Abaúj-Zemplén megyéből Nógrád megye székhelyére, a Salgótarjáni Acélárugyárba; 1956-ban Miskolcon volt egyetemista, nemzetőr:

– Olyan jó kapcsolatunk alakult ki akkorra már a kassai főiskolával, hogy két hétre elmehettünk egy csehszlovákiai látogatásra. Épp a Tátrában voltunk, a Praha Hotelban, amikor kedveskedésképpen bekapcsolták nekünk a Kossuth Rádiót, és hallottuk, hogy megtörtént Rajk és társai újratemetése. Ott vettük meg aztán a Szabad Népet, a gyászkeretes hírekkel. Amikor meg hazajöttünk, épp hogy lepakoltunk, már kezdődtek is a forradalmi események.

Nálunk az egyetemen október 23-án, kedd délután volt az összevont

oktatói-hallgatói párttaggyűlés, amelyen az előző napi diákparlamentari követeléseket vitattuk meg. A parlament első dolga volt, hogy 11 pontban meghatározta a követeléseit, és ezzel az egyetlen párt, a kommunista párt által létrehozott, irányított és felügyelt Dolgozók Ifjúsági Szövetségét, a DISZ-t leváltotta – az először Szegeden megalakult – független Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szervezete, a MEFESZ. Nagyon jó húzásnak tartom, hogy a diákparlamentünk mindjárt felvette a kapcsolatot a gyáriakkal. Így jött létre az október 25-ei nagygyűlés az Egyetemvárosban. Ennek előzménye az volt, hogy a DIMÁVAG meg a Lenin Kohászati Művek dolgozói tüntetést akartak szervezni Miskolcon, s felvetődött, hogy előtte jöjjenek fel az Egyetemvárosba, ahol az egyetemisták csatlakoznak hozzájuk. Így is történt, előtte azonban spontán nagygyűlést tartottak. A szónokok az 1-es előadó lapos tetejéről beszéltek, hangosítás nélkül. Sima placc vette körül az épületet, semmi parkosítás még, és ez a térség tele volt emberrel: egyetemistákkal, diósgyőri meg miskolci munkásokkal. Közben jött a hír, hogy az államvédelmi géppuskások elvonultak a hejőcsabai útról, tehát most már szabadon bemehetünk Miskolcra. A Petőfi-szobornál Nagy Attila színművész felmászott a talapzatra, és elszavalta a „Talpra magyar”-t. Olyan jól szavalta a Petőfi-verset, hogy ő lett a megyei munkástanács elnökhelyettese.

Ezen az estén én ennél a Petőfi-szobornál álltam őrséget, mint egyetemista nemzetőr. Ezért másnap pihenőn voltam, de hallottam, hogy mi történt. Sokféle hírek keringtek akkoriban. Igazak is, meg hamisak is. Azért, hogy felpiszkálják velük az embereket. Elterjedt például annak a híre, hogy az államvédelmi hatóság egyetemistákat tartóztatott le, és bent tartják őket a fogdában. Természetes, hogy erre megindult az egyetem, megindultak a munkástanácsok, megindult mindenki. És a vége az lett, hogy az ÁVH épülete előtt lőttek. A tömegbe. A keddi esti rádiós Gerő-beszéd után ez újabb olaj volt a tűzre, és a sortüzek után következett az, amit lincselésnek nevezünk. Hallomásból azt tudom, hogy Gáti őrnagyot az egyik egyetemista társunk előzőleg figyelmeztette, öltözzön át munkásruhába, és a hátsó ajtón tűnjön el. Gáti viszont azt mondta, hogy a tűzparancsot nem ő adta ki, hanem a felesége, ő tehát nyugodtan kimegy. Kint azonban megfogták, teherautó után kötötték, és végighúzták Miskolcon, majd felakasztották a szovjet emlékműre... Minket, egyetemistákat minden funkcióra beosztottak akkor, mert a rendőrség szétment, nem volt közbiztonság, mindenki félt. A villanyrendőr kezelését egyetlen rendőr sem merte vállalni tovább, nem ült be a fülkébe. Nekünk kellett azt is kezelni. A miskolciak bennünket kértek fel, hogy vigyázzunk a rendre.

November 4-én reggel ágyúszóra, géppuska- és gránátropogásra ébredtünk. Ez volt az internacionalista ébresztő. Az 1-es diákszállóban a 3. emeleten laktam, ott voltam szintfelelős az egyik évfolyamtársammal.

A mi ablakunk a 2-es diákszállóra nézett. Félelmetes volt, amikor annak az épületnek az ablakait géppuskával végigpásztázták. Hallani azt a csörömpölést. Meg hallottuk a jajgatását azoknak, akiket találat ért. A földszinten, a zuhanyozóba bedobták a kézigránátot. Az egyik társunknak elvitte a lábát. Belövést kapott a szemben levő szoba. Dumm-dumm golyóval is lőttek. Ennek az a jellemzője, hogy becsapódáskor robban. A nemzetközi egyezmények ezért tiltják az ilyen lövedékek használatát... Tehát jajgatás és csend, majd jöttek az orosz katonák. Hole ruki! Fel a kezekkel! – kiáltással kitereltek bennünket a két diákszálló épülete közé. Szedjük össze a fegyvereket – parancsolták. Mi nem szedünk össze semmit, mondtam a többieknek, mert ha aztán valamelyik úgy gondolja, fegyver van a kezünkben, kérdés nélkül lelő. Az oroszok ezután, nehezen ugyan, de elengedtek. Szerencsére nem úgy, mint a veszprémi egyetemistákat. Őket azonnal kopaszra nyírták, alul-felül, és nyitott kocsival irány Munkács. Ezt hosszú ideig nem mondták el senkinek, nem volt szabad beszélni róla. Csak később tudtam kiszedni a vegyész kollégáimból, hogy te, ezt beszélik, mi igaz ebből. Hát persze hogy ezt beszélik, engem is elvittek. Azt sem tudták a szerencsétlenek, hogy meddig viszik őket, Munkácsig-e vagy akár Szibériáig.

Battanacs István a miskolci Gábor Áron Kohóipari Technikum harmadik osztályos tanulója volt; érettségi után került Salgótarjánba, s munka mellett szerzett üzemmérnöki diplomát:

– Október 26-án reggel orosz óránk volt, az öreg feleltetett. A felszólított felállt, és azt mondta: Tanár úr, ebből a nyelvből nem felelek. Egyes, fiam, mondta az orosz tanár. Felhívta a másik gyereket, az is azt mondta. És ez így ment. Mindegyik felszólított ugyanazt mondta, mint amit az első: ebből a tárgyból nem felelek. Összebeszéltünk. Vagy tizenötven lementek már, az osztály fele, amikor a tanár megunt, felállt az asztal mellől, és otthagya az egészet. Erre mindjárt összecsődítettek bennünket, az egész iskolát, az előtérben, és az igazgató bejelentette: mindenki mehet haza, a mai napon már nem lesz tanítás.

A Bükk-i étteremnél – mi így hívtuk – volt a körforgalom, a villamos már csak addig ment. Az étterem mellett állt egy művelődési ház is. Báméskodtunk, ballagtunk. Jött egy lapos platókocsi, két muraközi lóval, rajta a kocsis meg egy ember, aki végig kiabált és mutogatott: Nézzétek mit csináltak ezek a kommunisták! Az ávosok! Nézzétek! A kocsin egy nagydarab, kövér ember feküdt meglóve, holtan. Az egész olyan volt, mint egy mutatványos jelenet. Nagyon megrökönyödtem: itt nem eltemetik, hanem mutogatják a halottat?! Kockás, véres ing volt az áldozaton, a plató közepén feküdt. Jól lehetett látni, mert a plató oldala le volt hajtva. Akkor láttam először halottat életemben. Kutya érzés... Látjátok, mit csináltak ezek a kommunisták?! – kiabálta folyton az az ember. Meg azt, hogy: Gyertek

velünk Mexikóba fegyverért!... Mexikóban fegyvergyár volt. A DIMÁVAG háta mögött... Elkezdtünk tanakodni, mit csináljunk. Hát, ha már elindultunk, akkor menjünk tovább, befelé a városba, Miskolcra. Lementünk egészen a Szent Anna templomig. Mellette van egy ávós laktanya, már ott nyavalyogtak velünk az egyenruhások, hogy nem mehetünk tovább semerre, nem lehet. Ezért mi kikerültük azt a helyet, és hátul lementünk, a Szinva-patak partján, egészen le a Búza térig. Az Ady-hídnál már hallottuk a lövéseket, meg a jajgatást. Tódult a jónép, kiabáltak: menjetek innen, szaladjatok! Na, épp akkor jöttek be a Búza térre a bányászok: a rudabányai, a szuhakállói meg az ormosi bányászok, és a rendőrségnél felrobbantották a kapukat, meg kiszabadítottak, nem tudom, kiket... Még délelőtt volt. Ekkor szétváltunk a haverokkal, mert azt feltételeztük, hogy így könnyebb lesz. Öten voltunk, egy vasútvonalon laktunk, Kazincbarcika és Rudabánya között, más-más faluban. Mindig együtt utaztunk, segítettük egymást... No, én a színházhoz mentem. Ott lakik a rokonom, gondoltam, meglátogatom. Ahogy mentem a színház felé, jött két teherkocsi. Egymás után. A végére oda volt kötve két ember. A kötél a lábukra volt tekerve. Az istenit, nézd már, mondom magamban, húzzák az embereket! Megnézem már közelebbről, mit csinálnak ezek itt. A jónép húzódott széjjel, ahogy közeledtek a Csepel teherautók. Nagyon meglepődtem: a két ember feje kopogott végig a macskakövön, mint a kugligolyó. Kik ezek? Katonák? A ruházatukból nem tudtam megállapítani.

Úgy döntöttem, hogy nézem tovább az eseményeket. Felmentem egészen a Városház térig. Arra mentek ugyanis a dzsip-kocsik, melyek után oda voltak kötözve – mint közben megtudtam – az ávósok. Mentem a tömeg után. A teherautók megálltak a zenegimnáziumnál. Ott volt egy emlékmű, oda mentek... Azt hiszem, szovjet emlékmű volt... No, de látom ám, hogy kötözik fel őket, ezeket a hullákat az emlékműre. Pontosan szemben álltam. Az egyiket felkötötték rá. Balra mellé a másikat is próbálták felakasztani, de a kötél elszakadt. Rám ordított akkor egy ember: Gyere, fogjad! Hú, az istenit! – mondom magamban. A cinder elszakadt, gyere, fogd a hullát! – sürgetett az ember. Én nem fogom meg – mondtam neki – nem tudom... meg nem is akarom. Erre rám ordított megint: Akkor hozzávalami kötelet, vagy drótot!... De én addig-addig húzódoztam, míg egy másik ember talált drótot, és ezzel kötötték fel a leszakadt halottat... Akkor aztán mondtuk a haverjaimmal, mert itt, ennél az esetnél újra összetalálkoztunk, hogy menjünk innét, elégünk van a kíváncsiszkodásból. Meg féltünk, hogy lefényképeznek bennünket. A tömegben ugyanis azt mondogatták az emberek, hogy fényképeznek, valakik, ne bámészkodjunk, menjünk onnan. Tényleg veszélyes volt ott lenni. Szemben volt a lánykollégium, a másik oldalon, és a kollégium-igazgatónő férje rendőr őrnagy volt. Úgyhogy elhúztuk a csíkot. Később aztán hallottuk, hogy sok résztvevőt épp a készített fényképek alapján kaptak el, és végeztek ki.

Lábas István bányalakatos a Dunántúl szívében, Várpalotán élte át a forradalmat; Mihálygyergére nősült, s a családi házban idézi fel a régmúltakat:

– Egyes bányákban politikai elítéltek is dolgoztak, a civilekkel együtt. Munka közben a fegyőrök egymásra hagytak bennünket. A raboktól sok igazságtalanságot hallottam, és arra az elhatározásra jutottam, hogy segítek ezeknek a szerencsétleneknek. Leveleket, kérvényeket, különféle üzeneteket vittem ki a bányából, és juttattam el a címzettekhez. Kisebb csomagokat is behoztam. Részletekben, hogy ne legyen feltűnő. Egyszer azonban valahogy szagot kaptak az örök, de előzőleg egy rab figyelmeztetett, motozás lesz... Hogy honnan tudta?!... Kimentem a Cseri-bányából, s egy fegyőr felszólított, kövessem a bányairodába. Átkutattak, még a szerszámosládámat is. Nem találtak nálam semmit. Az ávósok elkezdtek faggatni. Azt mondták, tudják, hogy leveleket és más tiltott dolgokat viszek ki és be a raboknak. Igyekeztek megfélemlíteni: tudom-e, hogy ezért engem is elítélhetnek. Persze, hogy tudtam. Mindenki ismerte a Cseri-üzem vezetőjének a történetét. Valamit csinált, és ott lett rab, ahol korábban üzemvezető főmérnök volt.

Sose felejttem el azt az ősz hajú, nagy bajuszú parasztembert, csíkos rabruhában, akit egyszer megkérdezhettem: Bátyám, maga miért került ide? Nem szolgáltatam be tíz tojást, majd kuláklistára kerültem a rosszakaróim áskálódására, és a végén 5 évi börtönre ítélték... De az erőszak, a hazudozás, az ígérgetés, mellette meg az óvatosság, a félelem korábban kezdődött. Még gyerek voltam, édesapám és a munkatársai, a vasutasok a mi lakásunkon jöttek össze megbeszélésre. A szobaajtó résnyire nyitva volt, hallottam, amint apám mondja: Bizalmasan kaptam a hírt, a kommunisták holnap az eligazításon fogják bejelenteni, hogy aki nem lép be a kommunista pártba, az B-listára kerül, és elbocsájtják a vasúttól. El lehet képzelni, hogyan érintette ez azokat a családos embereket... Aztán ott van az idősebbik húgom, 1956-ban ismerkedett meg ifj. Bátai Józseffel, akinek a családját a Hortobágyra internálták. A sógorom elmondta, hogyan tették kuláklistára őket, hogyan fosztották ki a családját minden ingó és ingatlan vagyontól.

1956. október 23-án délelőttös műszakban dolgoztam Szkip-aknán, a szállításnál. Műszak vége felé értesültünk arról, hogy Budapesten kitört a forradalom. Ballagtunk hazafelé. A mostani művelődési ház környékére érve, megpillantottunk egy csoportosulást. Egy budapesti diák beszélt a köréje gyűlt emberekhez. Említette a forradalmat, és ismertette a diákok követeléseit. Azt kérte, szervezzük meg mi is magunkat, és cselekedjünk a szabad, független Magyarországért. A diák beszédén fellelkesülve, többen a rendőrség akkori épületéhez mentünk, és fegyvert követeltünk. Közben Székesfehérvár felől két orosz teherautó jött, a 8-as főúton, orosz katonákkal megrakva, haladt Hajmáskér felé. Ahogy mellénk értek, se szó, se beszéd, géppisztolysorozatokot adtak le ránk. Szerencsére csak két sebesültünk lett.

Én egy villanyoszlop mögé húzódtam. Hallottam a golyók koppanását... Még ugyanennek a napnak az estéjén, nem sokkal a történetek után fegyvereket kaptunk a rendőrségtől, és a rendőröktől kapott géppuskákkal vártuk a Budapest felől Hajmáskér felé tartó, lőszert szállító orosz teherautó-konvojt. A 8-as főút és a Zichy utca kereszteződésében megtámadtuk a konvojt. Több orosz katona meghalt. Ott halt meg a Magyarországon tartózkodó szovjet csapatok vezetőjének egyik rokona is. Ezért kaptak a mi embereink olyan sokat utána. Volt, akit ki is végeztek.

Amikor az orosz tankok bevonultak, megszállták a város főterét. Akkor mi, több nemzetőrtársammal együtt, fegyverrel a Palota Szállóból a honvéd laktanyába vonultunk. Este az orosz tankok felsorakoztak a laktanyához vezető úton, egészen a laktanya kapujáig, és egy civil személyt küldtek be hozzánk. A civilt én vezettem a parancsnokságra, mivel én voltam a kapuőrség parancsnoka. Egy órán belül ürítsük ki a laktanyát, üzenték az oroszok, ellenkező esetben szétlőnek bennünket. Valódi választásunk nem volt, akkora túlerővel álltunk szemben. Azt a parancsot kaptam, hogy a géppuskás szakasszal csak a laktanya kiürítése után, utolsóként hagyhatom el a területet. Így is történt. Kint pedig a többi szabadságharcoshoz csatlakozva, előőrsként vonultunk ki a szakasszal Várpalotáról, déli irányban. Másfelé nem lehetett, oroszok voltak mindenfelé. Majd nemsokára szétszéledt a csapat, később pedig többen disszidáltunk.

Pilinyi László ötgyermekes kisparaszti családban született a Galyatető árnyékában, Szuhán; falujában megválasztották a nemzeti bizottság elnökének, szavai szerint: forradalmi tanácselnöknek:

– Rozi húgom esküvőjét tartottuk itt, ebben a házban, ahol most vagyunk, 1956. október 27-én. Még nem volt teljesen kész, de már lakható volt. Rádiónk még nem volt, de a hírek eljutottak hozzánk. Aki hallja, adja át alapon. Elég sok sofőr élt a faluban, de hozták a híreket a gyári munkások, a vasutasok is. Aztán volt, aki Pesten tanult, onnan jött haza, és beszámolt a látottakról-hallottakról. Nálunk az a szokás, hogy néhány illusztris vendég megjelenik másnap a lagzis háznál, és muriznak tovább. No, hát vasárnap jött Bakos András bácsi: Lacikám, mit csináltok? Majd mindjárt a közepibe vágott: Mindig mi vagyunk az utolsó?! Korholt is, meg kérdezett is. Ez volt az igazi mozgató erő. Máshol már mozognak, folytatta András bácsi, Homokterenyén kivonult a nép, ott volt, látta, vonuljunk ki mi is. Nővérem meg a kishúgom, Piroska nemzetiszín szalagot kezdett vágni, s ők ketten tűzték ki az embereknek... Juli néném volt a beszerző, a nagy szivgárdista. Persze mi is azok voltunk az iskolában, a mi családbunkban természetes volt a nemzeti érzés. Méterszámra volt nálunk a nemzetiszín szalag... Bakos Jóskával megbeszéltük, hogy írunk egy beszédvázlatot. Végigigondoltuk, hogy mit mondjunk el a falu lakóinak, ő pedig megírta... Elindultunk. Lehattunk vagy húszan, huszonöten. Felmentünk a falu végéig, a Mátra

felé, ott megfordultunk, és jöttünk vissza. Mire leértünk a tanácsházához, már velünk volt a falu nyolcvan százaléka, körülbelül 600 ember. Útközben Kossuth-nótákat és más hazafias dalokat énekeltünk, jelszavakat skandáltunk. Legtöbbször azt, hogy: Ruszki haza!... A tanácsházánál aztán elmondtam a beszédemet. Mikor beintettek, felmentem egy kiemelkedő helyre, így vagy százhusz centivel a tömeg fölé kerültem, és elmondtam... Nagyon hangosan kellett szólnom, hogy mindenki hallja. Azt mondtam, hogy ami eddig volt, az nincs többé, újra szabad levegőt szívhatunk... Ilyesmiket mondtam. Nem bántottam én a ruszkiakat... Óriási ovációval fogadták az emberek a szavaimat. Mert amikor az ember a szívéből beszél, az mélyen tud hatni. Éreztem ezt. Csodálatos érzés volt, hogy úgy tudtam hatni a falura... Huszonhat éves voltam... A beszéd után elszavaltam a Nemzeti dalt... Közben többen bementek a tanácsházára, és lerámolták a falakról a Rákosi-képeket meg minden ilyesmit, ami a kommunista vezetőkre vonatkozott. Minden szobrot, Lenin- meg Sztálin-képet – de főleg Rákosi-képek voltak ott – leszedtek, kivitték az útra, és összetörték. Az asszonyok nagyon fellelkesedtek: Gyerünk az iskolába! Elöl jártam a menetben. A tanteremben levettem a Rákosi-képet, az emberek pedig a földre taposták. Valakik keresztet hoztak, és a Rákosi-kép helyére tettem... Ez nincs benne szerencsére a vádiratomban. Ismeretlen személyek, az van benne... Közben egyházi énekeket énekeltek az emberek. A kapuban pedig már ott volt a nemzeti zászló, amit addig szinte tilos volt használni. Egy kisgyerek fogta... Vitték aztán többen is... Elmentünk egy házhoz, Kalmár Jani kőművesmesterhez, aki irodista volt az egri útfenntartóknál, korábban meg a Kisgazdapárt jegyzője. Mindamellet a sógorom, mivel a bátyám Kalmár lányt vett feleségül. Nála aztán kiértékeltek, ő, Bakos Jóska, én meg még egy páran, ami aznap történt a faluban.

Másnap Kukucska Lacit megválasztotta a falu a forradalmi nemzeti bizottság elnökének, de Laci nem sokáig bírta a gyűrődést: nagyon fiatal volt még. Akkor rábeszéltek, legyek én az elnök. Átmenetileg elvállaltam. Megtisztelő és fontos pozíció volt forradalmi tanácselnöknek lenni. Így is írtam alá a hivatalos iratokat mindig. De amint megalakult a Kádár-féle Forradalmi–Munkás Paraszt Kormány, és megindult a vonatközlekedés, otthagytam az elnöki munkakörömet, és elfoglaltam korábbi munkahelyemet Tarjánban, a statisztikai hivatalban. Igen ám, csak hogy a forradalom előtti vb-elnök nem tért vissza az állásába, így az elnöki poszt betöltetlen maradt. A járási tanács vezetői meg különösen gyakran jöttek ki hozzám a lakásomra, s állandóan azt hangoztatták, hogy jól ismerik az eddigi munkámat, a képességeimet, ők engem szemeltek ki az elnöki poszt betöltésére. Egy ideig vonakodtam, végül csak engedtem nekik. A munkámmal meg voltak elégedve. Éppen ezért tűnt szinte hihetetlennek a számomra, hogy 1957. január 27-én kikézbésítették a felmondólevelet.

Nagyon nehéz volt ezután. Állás nélkül, kereset nélkül, lógtam a semmiben. Nem kaptam semmiféle munkát, semerre. Nem válaszoltak az érdeklődésemre, a beadványaimra, csak hitegettek, vagy kerek perccel elutasítottak. Alkalmi munkákon éltem, vagy nem a képzettségemnek megfelelő feladatokat végeztem. Mást nem engedtek... Úgy három évig ment ez így... Közben 1957. december 20-a és 1958. január 18-a között fogva tartottak a salgótarjáni rendőrségen és a balassagyarmati börtönben, majd vád alá helyeztek. A balassagyarmati megyei bíróság azonban felmentett, és felmentettek másodfokon, Budapesten is. Csak ezután kaptam vissza a meghurcoltatásom elején elvett személyi igazolványomat, és állt be egyféle nyugalom az életemben. Azaz nem rángattak többet összevissza, nem jöttek értem a pufajkások, nem hívtak be a rendőrségre.

Juhász Tibor gépkocsivezető az acélgyár szögverő üzemében segéd munkásként dolgozott abban az időben, s falujában, Karancslapujtőn nemzetőr szolgálatot teljesített:

— A szovjet emlékművet 1956. október 27-én, szombaton döntötték le a Salgótarjában. A gyári járattal mentünk be déli egy órára, munkába. A szovjet emlékműnél látjuk ám, hogy az emberek készülnek valamire... Ott volt ez, ahol most a gyalogátkelőhely van, a kisebb vasúti aluljárónál, ahol a Dreher söröző is van. Valamikor erre vezetett a bekötőút a Karancsvölgyből... A szobor mellett meg kellett állni mielőtt kihajtottunk volna a főútra. No, akkor legráltunk a fakaruszról vagy nyolcan, tízen, és ott maradtunk. Tudtuk, nem lesz baj belőle a munkahelyen, zűrzavar van. Jött arra egy darus teherkocsi, és a tömeg leállította. Herczeg Jóska vezette... A Mávautnál volt sofőr, ismertem, idősebb volt nálam, Karancsbesziben lakott, később disszidált... Ez a kocsi járt ki a terepre menteni, ha bedöglött egy autó, vagy bármi más. No, ahogy a tömeg leállította a teherkocsit, ráakasztották a drótkötelet, de a kocsinak nem volt tapadása, kapart. El kell menni, nincs mese, nehezekéért... Akkor a kötelet én akasztottam le a szoborról, az biztos... Az öregek lökdöstek bennünket, menjünk mi, fiatalok, hozzunk valami segítséget. Úgy legyen. Vagy hatan el is mentünk a közeli Áfor-telepre, a Karancs utca elejére. Ott tárolták az üzemanyagot meg a Mávaut autóit. Hoztunk telehordókat, és megpakoltuk vele a teherkocsit, hogy legyen súlya. Annyi hordót gurítottunk fel, korcsolyán, amennyi ráfért, aztán felmentünk a teherautóra, további nyomatékknak. Itt fényképeztek le bennünket valakik... Szép, tiszta képet csináltak. Persze akkor én nem tudtam róla. Csak később, amikor elvittek, és vattatni kezdtek. Megismertek a képen, és megmutatták nekem is... A kocsi egyébként a súllyal megrakva sem bírta a szoborral, sokáig. Négy vasúti sín volt beállítva benne. De a beton csak eltört végül. Az erő megdöntötte a szobrot, a csonk meg ott maradt a lépcsős talapzaton... Azt sem tudom, hogy a hordók hogy mentek vissza a helyükre, abban a nagy káoszban... Elég az, hogy Csákvári Laci bácsi

szavatat, a Nemzeti dalt még meghallgattam, utána aztán hazajöttem. Gyalog, mert a munkásjáratot nem vártam meg, közúti közlekedés meg nem volt.

Úgy emlékszem, hogy az oroszok bejövetelekor, november 4-től jó egy hónapig nem dolgoztunk. Illetve hol dolgoztunk, hol nem. Ha bementünk is a gyárba, rendszerint ide-oda járkáltunk, sokan meg kártyáztak... December 8-án éppen bent voltunk... Délelőtt valamikor leállították a termelést, mindenkit kiengedtek a nagykapun, és a megyetanács felé irányítottak. Nem tudom, kik intézkedtek így. Csak arra emlékszem, hogy lassan ment lefelé a tömeg, mert négy orosz harckocsi élénk állt. Elterjedt ugyanis, hogy az acélgyáriak fegyverrel jönnek le a városba. A tankok az acélgyári sorompónál álltak, a főúton, csövel lefelé a megyetanácsnak. Mikor odaértünk melléjük, nagyon lassan elindultak, a tömeg meg követte őket. Én és néhány magam korabeli kíváncsi fiatal, tízen vagy tizenketten, elmentünk a harckocsik mellett, és lejöttünk a vasúti töltés mentén egészen a megyetanács vonaláig, ott átmentünk a patakon, feljöttünk a térre, a megyetanács elé. Tehát én a lövöldözéskor már ott voltam a vásártéren, meg az a pár fiatal is... A többi acélgyári meg, mint később hallottam tőlük, valahol a Centrum Áruház körül járt akkor. Meghallották a fegyverropogást, megtorpantak, a nép szétszaladt, ki merre látott... Az alagút bejáratánál álltam. A megyetanács épülete alatt ugyanis ment egy kisvasút a Zagyva-rakodó felé. Amikor elkezdődött a sortűz, beugrottam az alagútba... Kis alagút volt, tömeg nem fért bele... Majd megfordultam, és megláttam, előttem pár méterre, egy fabódét. Szerszám volt benne, mint kiderült, a munkásoknak: csákány, lapát, ilyesmi. Abba a bódéba mentem aztán be. Vesztemre. Mert amikor jöttem kifelé az alagútból, egy golyó beleszúrt a lábamba. Fáradt golyó lehetett, valamin megpattanhatott. Most is lyuk van a helyén. *(Bal alsó lábszárán felhúzza a nadrágot, és megmutatja.)* Elkötöttem a vérzést, jó erősen, és amikor abba hagyták a lövöldözést, hozzáfogtam segíteni a mentésben. Ott helyben, a megyetanács előtt, a mostani December 8. téren. Nagyon kevesen maradtunk: fiatalok, középkorúak. Az emberek szétszaladtak. Én maradtam, mert úgy éreztem, hogy segítenem kell. Voltak ott szénszállító belpedések, gumikerekű, platós lovas kocsival. Felraktuk a kocsira a halottakat meg a sebesülteket. Vegyesen. Nem néztük, ki hogy van, él-e, hal-e, raktuk őket, ahogy a kezünkre jött, válogatás nélkül. Amikor már senkit sem találtunk, se halottat, se sebesültet, bementem a kórházba én is. Ott velem nem foglalkoztak, annyi súlyosabb sebesült volt nálamnál. Nemcsak a folyosón feküdtek, hanem kint az udvaron, a kockaköveken is. Pokrócokat terítettek le a kőre, és ráfektették a sebesülteket... A halottakat külön rakták... Legalább 20-30 halottat én is segítettem feltenni a kocsira... Otthon most is tőlem tudták meg, hogy mi történt Tarjánban.

Gyüre Nándor üvegfestő, művészi vénával megáldott, szépség- és

igazságkereső munkásember egész életét egyetlen munkahelyen, a Salgótarjáni Öblösüveggyárban töltötte:

– Mint a legtöbb ember, akit nem választottak meg semmilyen tisztségbe, jelen voltam a gyűléseken. Emlékszem, milyen reménykedve követtük napról napra, a rádión keresztül a budapesti eseményeket, na és a helyieket. Bejártunk éppen a gyárba, de nem nagyon dolgoztunk, inkább a kialakult helyzetről beszélgettünk, politizáltunk. Akkor én már vezető voltam az öblösüveggyárban, a festőüzem exportrészlegét vezettem. Jól emlékszem, hogy 1956. december 8-án délelőtt lejöttek az üzembe a szakszervezettől. Azt mondták, ki kell vonulni, s aki nem vonul ki, az arra a napra nem kap bért. Hát ez a parancs, akkor nincs mese, megyek én is, mondtam az embereknek. Az oroszok újra bejöttek, a forradalmat leverték, látjuk, tudjuk, tiltakoznunk kell. A szakszervezet részéről az volt az elképzelés, hogy ki kell szabadítani azt a két munkásvezetőt, akit éjszaka a pufajkások lefogtak, és a megyei rendőrkapitányságra vittek. Nemsokára meg is jött az utasítás, indulás. Kint a téren már átláttam a helyzetet... Katonaviselt ember voltam, letöltöttem a 27 hónapos katonaidőt, Szegeden a zöld ávosoknál; tudtam, olyan helyről nem lehet embereket kiszabadítani, ahol fegyveres őrök állnak. A rendőrség harckocsikkal volt körülvéve. Ráadásul mi fegyvertelenek voltunk. Szóval én már láttam, hogy nagy baj lesz itt. Mert Kádár rájött, nem tudja másképp felvetetni a sztrájkolókkal a munkát, csak ha belelő a népbe, ha megrettenteni... Jöttem, mentem az úttesten, a téren, már amennyire lehetett a nagy zsúfoltságban, gondolom, kerestem azt a helyet, ahol védve leszek, ha lőnek. Jártamban-keltemben találkoztam Fekete Nándorral. Gyerekkori játszótársam volt, barátom, anyai ágról unokatestvérem is. Ő a tűzhelygyárban dolgozott. Mondtam neki, vigyázz, gyere mellém, és azt csináld, amit én... Nem tette... Amikor elkezdtek ránk lőni, Nandi szaladt volna el a pincelejárát felé, a rendőrséggel szembeni egyik épületbe. Úgy halt meg útközben. Hátba lőtték. A száján jött ki a golyó. Abban a pillanatban meghalt... Jól tanuló, igyekvő, iskolázott ember volt; érettségizett, verseket írt. Az írással volt megfertőzve, ahogy én meg a festészettel... Az édesapja is a tűzhelygyárban dolgozott, szintén kint volt a tüntetésen. Amikor megtudta, hogy a fia meghalt, térdre rogyott, és a kezét rázta az ég felé: Miért, miért, miért?! Lelkileg teljesen összetört, kikészült. Fiatalon ment el. A fájdalomba halt bele.

Ekkor bukott le előttem a szakszervezet, mert közülük senki nem jött ki velünk. Hogy tudtak-e, sejtettek-e valamit, nem tudom. De a tömeget mindenképpen ki akarták vinni. Biztosan így akartak erőt felmutatni. Aztán ezek a szakszervezeti vezetők úgy megijedtek a mézszárlástól, hogy jelentkeztek a munkásországba, mihelyt lehetett; hogy védőernyő legyen a fejük felett... Hogy lehetnek ilyen gerinctelen emberek a szakszervezetben?! – gondoltam... Aztán olyan emberek is forgolódtak körülöttem, akik

mindent szerettek, csak dolgozni nem. Ezt nem tudtam elviselni. Erős volt bennem a felháborodás, az igazságérzet. Úgy ítélt meg, hogy a pufajkás sortűzek szervezett gyilkosságok voltak... És ezt most is így érzem... Elmondtam a véleményemet az üzemben is, hogy Kádár János tömeggyilkos. Aki olyat megtesz, mint ő, hadsereggel a háta mögött, az tömeggyilkos. Vegyétek ezt tőlem tudomásul úgy, ahogy mondom! Több mint száz ember halt meg. A barátom szinte a karomban, én úgy veszem. Szörnyű volt... Ebből konfliktusaim lettek, és feljelentettek. A salgótarjáni városi rendőrkapitányságon kellett jelentkeznem. Mikor összegyűjtöttek egy csomó embert, este kezdődött a kihallgatás. Már nem tudom, ki volt az a pacák, a kihallgató, kik voltak a verőlegények. A lényeg, hogy utána sem engedtek haza. Két nagy ponyvás teherautót megtöltöttek emberekkel, kezükre bilincset tettek, és levitték őket, engem is, a megyei kapitányságra. Két sorban tereltek lefelé az alagsorba, valósággal betapostak bennünket a folyosóra, hogy minél többen legyünk, arccal a fal felé fordítottak. Aztán az egyik bejárati sarokba behúzták a „kerek Maxit”, a kerek géppuskát, és behevederezték, a csövet meg nekünk irányították. Nyilván azért, hogy minél félelmetesebb legyen, nehogy próbálkozzon valaki is szólni, valamilyen problémával előállni... Persze éreztem, hogy ez színjáték, ennyi embert nem fognak itt lemészárolni. El is vitték nemsokára a géppuskát, az embereket meg behajtották a cellákba. Ezekbe zsúfolták be az összes embert. Egybe tizenhatot, amelyekben én voltam. De a többiben is így, vagy ehhez hasonlóan lehetett. Mivel négyszemélyes celláról van szó, négy ágy volt benne, ami azt jelentette, hogy négy ember jutott egyetlen egy ágyra. Azon aludni nem lehetett... Ha mégis, akkor őrzőink gondoskodtak arról, hogy az álmunk „nyugalmas” és „szép” legyen, vagyis minden éjjel félholtra vertek a folyosón valakit. Csak az ordítást, a jajgatást, a szörnyűséget hallottuk... Rendszerint éjszaka vertek. Jöttek a pufajkások, és végigverték az embereket. Aki elájult, azt felöntötték, és ütötték tovább. Azt a verést, amit ott kaptak! Azt ember nem bírja ki, gondoltam... Sokat kapott például a főkönyvelőm, Kincs Emil. Félholtra verték a vasajtó mellett. Rá két vagy három hónapra belehalt a belső sérülésekbe.

Bérczesi Mihályné a Pofosz Nógrád Megyei Szervezetének alapító tagja, 2007 áprilisától elnöke, fiatalasszonyként élte át a forradalmat a Salgótarjáni Acélárugyárban:

– Tartalékos tiszt volt a férjem, és bevásárolták a gyárórségbe. Járták a gyár területét, hogy a gyárat ne hordják szét. Egyszer szóltak neki, lakatos és hegesztő volt, hogy nyissa ki az igazgató irodáját, mert ott fegyverek vannak, de az iroda kulcsát nem találják... És Bérczes Henrik irodája tényleg tele volt fegyverrel. Nem a páncélszekrénye, hanem az irodája... Amikor aztán előkerült Bérczes, Girtl Emma, aki kiváló sportoló volt, erős, az egyetlen nő a nemzetőrségben, megfogta a gallérját, és kipenderítette onnan.

Én is ott voltam 1956. december 8-án a nagyiroda előtt, amikor a nép összegyűlt, hogy felvonul a két munkástanácsi vezető kiszabadításáért. De olyan szerencsénk volt, hogy lekéstük a sortüzet. Imre Jani bácsi, a főportás lezárta a sorompót, nem engedett ki senkit. Szólt Trezsnyik Feri bácsinak, a nagyüzemi munkástanács titkárának, elmondta azt, amit hallott, hogy nagy baj van, sortüzet akarnak zúdítani az acélgyáriakra, és ezt valahogy meg kell akadályozni. Trezsnyik Feri bácsi akkor egy rövid beszédet mondott, és csak azután indulhattak lefelé az emberek. Így menekült meg az acélgyár... A sortűz után azonban sokan lejöttek egészen a megyeházáig. Az a látvány borzasztó volt! Az a rengeteg halott az utcán, a járdákon!... Felmentünk az anyósomékhöz, ott laktak, a megyeháza és a nagytemplom között. Ölbey István nőgyógyász orvos meg közvetlen anyósomékalatt lakott. Alighogy fölértünk, jött Ölbey doktor: Annus madám, azonnal a kórházba, segítséget kell nyújtani, mert nincs elegendő ember, és rengeteg a sebesült. Az anyósom szülésznő volt, de a sógornőm is egészségügyi, ápolónő, nekem pedig megvolt a vöröskeresztes tanfolyamom. Úgyhogy elmentünk a kórházba... Amit én ott láttam, míg élek, azt senki nem tudja az emlékezetemből kitörölni... Mit vétett az az anya, aki szülni ment volna a kórházba, és hátba lötték? Vagy az az apa, aki vitte haza a kenyeret a hóna alatt, és azt is hátba lötték? Vagy mit vétettek az üveggyári Telek testvérek, Telek Ilona és Telek Erzsébet? Akik a nagyvasúton menekültek volna haza, és ott lötték le őket. És Kakuk Józsi, a kíváncsi, 10 éves kisiskolás? Deréktól lefelé szétroncsolták... Ezek olyan borzalmas dolgok, hogy aki nem látta, nem élte át, az fel sem tudja ésszel fogni... Segítkeztem, amit tudtam. Huszonnégy órán át egyfolytában. Akkor a sebészek, Szóke Szabolcs és Daubner Kornél tudomására jutott, hogy terhes vagyok, és Daubner azonnal hazaküldött... De tudja meg mindenki, nem 46 halottja volt a sortűznek, ahogyan a történészek állítják. Csak a kórházban több volt. Ráadásul a halottakat általában már be sem vitték a kórházba, hanem egyenesen kivitték őket, lovas kocsival meg teherautóval, a halottasházba. Volt egy nagy bajszú ember, Novák nevezetű, annak a kocsiján egymásra szórták a halottakat, és úgy vitték ki. Nem véletlenül titkolóztak utána a pufajkások. Csak szigorú felügyelet mellett lehetett a halottakat eltemetni, csak a közvetlen hozzátartozók szűk körében. Figyelték a temetést. Nem úgy temettek akkor, mint normális viszonyok között.

A velünk, a párommal szembeni legaljasabb dolgok pedig ezután következtek, pár nappal a sortűz után. Bent voltunk ugyan a gyárban, de a munkát nem vette fel senki. Jöttünk-mentünk, beszélgettünk, ki ezt csinálta, ki azt. Mielőtt hazamentünk volna a férjemmel, Misi átöltözött a tmk fürdőjében. Én a tmk irodaháza sarkánál álltam, ott vártam őt. A kazánkovácsműhely tetején volt egy nagy vörös csillag. És azt az emberek, valakik, ledobták onnan. Hatalmas csillag volt, nagy robajjal esett le. Akkor

arra jött Szoó József, a tmk részlegének a párttitkára, odament a ledobott csillag maradákhöz, és a még látható üvegszemeket összetörte, berúgta és betaposta a földbe, azokkal a szavakkal, hogy erre már úgy sem lesz szükség. Én ezt láttam, de nem tanúsítottam különösebb figyelmet neki. Csakhogy Szoó József leveleket kezdett írogatni a pártbizottságnak, Darázs Istvánnak, a pufajkások vezérének, a rendőrségnek, a kiegészítő parancsnokságra meg mindenhova, ahol ártani tudott vele a férjemnek. Ezek után jöttek érte a rendőrök. Számtalanszor végig kellett néznem azt, amint elhurcolják. Elvitték, egy vagy két nap bent tartották, majd hazaengedték. De jóformán még egy órát sem töltött otthon, máris jöttek érte, és újból elvitték. Ezt okozták Szoó Dodi feljelentései, aki ráadásul még a rokonom is, a felesége anyu unokatestvére volt. Erre volt képes a beosztásért, a vele járó pénzért meg a nyugalmáért. Attól félt ugyanis, hogy kitudódik, mit csinált a vörös csillag maradványaival, és akkor az állását elveszíti... No, egyszer mentem fel az irodába, és jött velem szembe Szoó Dodi, köszönt. Én meg, mint aki nem hallotta, mentem. Még egyszer rám köszönt. Mentem tovább, mint aki nem ismeri. Akkor rám kiáltott: Neked köszöntem, fogadhatnád! Mire én azt mondtam neki: Ha bőr volna a pofádon, akkor nekem nem köszönnél azért, amit csináltál. Valamit szólt erre, nálam pedig minden kikapcsolt, nekimentem, ordítottam, elkezdtem ütlegelni. Nagyon megvertem őt. Nem mert megütni, mert terhes voltam. Hátrált, és a folyosón beszorult egy sarokba, a vízcsap meg a fal közé. No, ott, ami ráfért, adtam neki. Én ütöttem, vertem, rúgtam, ahogy csak értem, haraptam, mindent csináltam. Orrán, száján jött a vér. Az egész „lovardá”-ból kitódultak az irodisták a folyosóra. Úgy próbáljon valaki segíteni neki, hogy az még többet kap, mint ő – kiabáltam, úgyhogy nem mertek odajönni. Gubán Miklós volt akkor a gyár részleg vezetője, ő hozott el onnan. Láta, hogy milyen állapotban vagyok, és hazaküldött. Hazavezettek. Teljesen magamon kívül voltam, habzott a szám. Ettől kezdve Szoó Dodival bárhol találkoztunk, messzire elkerült, mert tudta, hogy bűnös; nekem viszont nem volt nyugovásom. Én minden voltam: pernyelapátoló, kőműves mellett sitnyík, sepregető. Szoó Dodi mindenhova eltetetett, ahova csak tudott, csakhogy megszégyenítsen.

Enreiter Béla a zagyvapálfalvai bányagépgyár szerszámkészítője, a Szabadságharcos Szövetség Nógrád Megyei Szervezete motoros szakosztályának a vezetője volt; 1956 végén külföldre távozott, azóta járja a világot, évtizedek óta Kanadában él:

– Már két motorom volt, egy Csepel, melyet nagyon szépen átalakítottam, átfestettem, és egy Jáva. Kaptam ugyanis egy roncs Jáva-vázat az egyik barátomtól, azt én kijavítottam, és alkatrészekből összeraktam egy 250-es Jávát. Az volt az ünnepi motorom, az átalakított Csepellel pedig munkanapokon jártam. Egyszer behívtak az ÁVO-ra. Azt mondták, hogy a kommunizmus nem engedheti meg, hogy egy embernek két motorja

legyen, az egyiket el kell adnom, vagy ha nem, akkor elkobozzák. Ez betette nálam a kaput. És akkor azt kérdeztem magamtól: Milyen szabadság ez; milyen munkás-paraszt hatalom ez?

A születésnapomat a Déryné cukrászdában ünnepeltük. Ott voltak az ávosok is. Cinzanót kértünk. Természetesen én fizettem. Kijöttünk. Jött utánunk az ismerősöm, Kay Laci is a két ávostársával. Laci odébb állt, a két társa pedig megkérdezte tőlem, miből telik nekem ilyen drága italra. Spóroltam, feleltem, több mint száz százalékot teljesítek minden hónapban... Úgyhogy megismerte az ember, hogyan is működik az a rendszer... Az ÁVO-n két hetet adtak arra, hogy eladjam az egyik motoromat. A Csepelt adtam el.

Közbejött aztán a forradalom, és én lettem az összekötetés. Az országban ugyanis megszűnt a forgalom, nem volt tömegközlekedés, és mivel motoros voltam, az acélgyárban megkértek, hogy járjak fel Budapestre, vigyem fel ezt, vigyem fel azt, meg hozzak onnan ezt-azt. Ismert, népszerű ember voltam a városban. Kellett a küldönc, és Magos Bélának eszébe jutottam. Szóljanak Begyonak, mondta. Szóltak, én pedig mentem. Így lettem motoros összekötő... Akkor mindenki megcsóválta a szabadságvágy... Ezért vállaltam el a nemzetőrséget is. Leszerelt katona voltam, tudtam, mivel jár a szolgálat. Adtak karszalagot, felraktam a karomra, úgy jártam-keltem. A mai napig őrzöm. Nekem az tabu. Amikor a megemlékezéseket tartjuk Kanadában, a Magyar Házban és a parkjában, azt én mindig felteszem. Nemzeti színű, és rá van írva: nemzetőr.

Egyébként a Hadady Rudolf és a Hargitay Lajos által szervezett gyári nemzetőrségbe soroltak be, de nem jártam közéjük, nem a gyárban dolgoztam, nekem igazából Magos Béla volt a főnököm. Dr. Magos Béla, az egykori ÁVO-s tiszt, aki egy idő után megcsömörlött, és önként leszerelt, otthagyta azt a pereputtyot. A forradalom alatt aztán őt választották meg az acélgyár nagyüzemi munkástanácsa elnökének. Ő mondta nekem egyszer, október végén valamikor, hogy hozzam le Mándokit Salgótarjába. Őt választotta meg ugyanis a nagyüzemi munkástanács a gyár igazgatójának. Mándoki fent volt Pesten, és az volt a kérdés, hogyan jön majd haza, mivel tömegközlekedés nem volt, ugye... Négyen mentünk fel érte: Ferge Laci, Mata Jóska, Révai Tóni és én. Összebeszéltünk, mi, motoros fiatalok. Vácnak mentünk fel Budapestre... Jobban kedveltük azt az útirányt, mert nem volt annyira forgalmas, mint a hatvan-gödöllői út, amelyen akkor az orosz harckocsik meg az egyéb járművek is közlekedtek... Mentünk, jól haladtunk, Dunakeszinél azonban, közvetlen előttünk, kirobbant egy ütközet, egy összecsapás a magyar és az orosz katonák között, abba mi beleszaladtunk. A magyar katonák a dunakeszi temetőnél voltak beállva, szemben az oroszokkal, amikor odaértünk. A magyar ágyútüzezek akkor már az első két orosz szállító teherautót szétlőtték. Ezért az oroszok, a

váci orosz laktanyán keresztül, mint később kiokoskodtuk, erősítést kértek Budapestről, és újrakezdődött a lövöldözés. Akkor mi befeküdtünk az árokba, az országút mellé, és ott maradtunk a lövöldözés végéig. Egyszer csak egy nagy robbanást hallunk. Felkaptuk a fejünket mindjárt, félelmetes volt. Felnéztünk az égre, ahol mindenféle darabok repkedtek szanaszét. Én mellém egy ilyen nagyságú térdarab vetődött *(és mutatja a bal térde alatt és felett, a combján, kezével kimetszve egy negyven-ötven centiméteres részt)*. Egy katonának a térde volt. Emberhús. A társaim, ilyeneket látva, az ütközetet átélve, azt mondták, hogy nekik ebből elég, ők mennek vissza. Elborzadtak. Megfordultak a motorjaikkal, és hazamentek. Én – mint motoros vezető, összekötő – a megbízatást teljesen a magamévá tettem, és elindultam egyedül, tovább Budapestre, felmentem Mándokiért. Ez volt az igazság: Dunakeszi után senki sem jött velem. Megrémültem én is persze, de élt bennem a becsvágy, hogy nekem a Magos Bélától kapott feladatot végre kell hajtanom... Az újpesti összekötő hídnál még égtek ezek a gruppszállító teherautók és páncélautók, amelyek részt vettek az ütközetben. A forradalmárok az összekötő hídról dobálták rájuk a Molotov-koktélokot. ...A Nádor utcában volt az acélgyár budapesti központja. Ismertem annyira Budapestet, korábban éltem ott, hogy odataláljak. Bemutatkoztam, előadtam, hogy milyen céllal jöttem, ki bízott meg, és akkor ott találkoztam Mándokival. Addig soha nem találkoztunk, nem ismertük egymást. Vele is megbeszéltem a helyzetet, és a motorom nyergében hazahoztam Salgótarjánba.

Mándoki Andor okleveles kohómérnök, külkereskedelmi közgazdász-mérnök, fontos gazdasági tanulmányok szerzője; 1956. október 29-én a Salgótarjáni Acélárugyár munkástanácsa megválasztotta gyárigazgatónak:

– Október 23-án a fővárosba utaztam hivatalos kiküldetésbe az acélgyárból, ahol már a börtönbüntetésem előtt is dolgoztam, és vezérigazgató-helyettes is voltam. Az előző évben szabadultam a börtönből, Márianosztráról, négy év után. A büntetésem egy részét bányamunkásként dolgoztam le az egyik orosz-lányi és tatabányai szénbányában. Disszidálási kísérletért ítélték el. Az ország elhagyásának gondolatát a kommunista rendszer megismerése váltotta ki bennem. Ezt egyébként úgy terveztem, hogy az egyik kiküldetésem alkalmával kint maradok. Az utazás előtt felkeresett az egyik fiatal kohómérnök kollégám, akit Geleji Sándor soproni egyetemi professzor javaslatára vettem fel a gyárba. A professzornál voltam aspiráns, az utódjául akart kinevelni. Fiatal beosztottam azt ajánlotta, hogy vegyek száz dollárt, mert biztosan szükségem lesz a pénzre az utazásom során. A későbbiekben egyértelműen kiderült, hogy ez provokáció volt, és a kiküldetésem meghiúsult. Ezután fordultam a soproni ismerősömhöz, aki a 40-es évek végén átjárt a határon, és felajánlotta, hogy átvisz. Együttal ki akarta vinni a különvált feleségét is. Ez a nő azonban elárulta, miután

előzőleg még az útvonalat is kiszedte belőle. Az asszony le is mondta az utat, ezért ketten indultunk 1952. július 2-án este Sopronból. A drótkerítésnél már vártak bennünket. Gyurit mellettem lőtték le, én meg fogságba kerültem.

A forradalom kitörésének napján, miután végeztem a munkámmal, délután felmentem Eszterért. Szép, szőke, fiatal nő, lobogó lelkesedés. Mindent akart látni, hallani, mindenütt ott akart lenni. Ott voltunk a Parlamentnél. Felháborodtunk a mefisztóképű Gerő beszédén. Ujjongva bámultuk, amint Sztálin szobrának egy darabját előttünk húzzák, vonják. Tolongtunk a Rádiónál, de veszélyt érezve, innen elvonszoltam őt. Néztünk, láttunk, örültünk. Boldogok voltunk: felszabadultunk.

Másnap a körúton, egy fán, fejfel felakasztva egy ember lógott, ávós egyenruhában. Előtte csoportosult az utca népe. Állok én is, és a tetem előtt elborzadok. Azon tűnődöm, jutottak-e eszébe áldozatai, amikor verték, és már rádöbbsent, nincs menekvés. Később hallottam, hogy a börtönöm parancsnokát tűzharcban hasba lőtték a kiszabaduló rabok. Ugy vérezett el, hogy senki nem ment a segítségére. Gonosz, kegyetlen fenevad volt. Felöltik bennem, mi lett vajon a Kismengele sorsa, a börtönorvosé. Minden héten végiglátogatta a cellákat. Kinyitotta, két kézzel az ajtófélfának támaszkodott, és gyönyörködött, kéjelgett. Nézte a szerencsétlen éhező, lesóványodott, megkínzott embereket. Szemében harag, gyűlölet, kielégülés. „Tudod, fiam, a szülei nem jöttek vissza”, suttogta az öreg nyomdász, volt nyilas, akit Hunyad megye főispánjának kandidáltak pártfőnökei a győzelem esetére.

Mentünk tovább. A körúton lövöldöznek, robbanások visszhangzanak, dübörögnek a tankok, emberek rohannak, osonnak, lopakodnak, folyik a véres harc, áll a háború. Fialatok, hiányos fegyverrel, harcba szállnak a hatalmas szovjet ármádiával. Az utcán törmelékek, romok, kiégett tankok, halottak és szomorú emberek. A fővárosban rekedtem. Elmegyek a gyár felügyeleti hatóságához, s telefonon felhívom az otthoniakat. Nagy örömmel fogadják jelentkezésemet, és közlik, hogy a gyár igazgatóját kivezették, és távollétemben engem választottak meg igazgatónak, mikor jöhetnek értem, hogy hazavigyenek. Egy napot kérek a válaszára. Majd a következő napon ülök egy motorbicikli hátsó nyergében, és négy másik fiatal motoros kíséretében megérkezem a vidéki gyárba. *(Lásd Enreiter Béla visszaemlékezését! – a szerző.)* A nagyüzemi munkástanács elnökhelyettese, Trezsnyik Feri bácsi fogadott, öreg dróthúzó, most találkozom vele először; meg Magos Béla jogász, az elnök, egy becsületes, igaz ember. Tájékoztatnak. Érzem, együtt tudunk dolgozni. A gyárat már régen ismerem, tudom, milyen sokat lehet belőle kihozni. A gyárban mindennap végigjáróm az üzemeket, annak ellenére, hogy munka nem folyik sehol sem. Igazgató úr, mondja egyszer a munkástanács elnökhelyettese, az embereknek az a kívánsága, hogy a Szovjetben végzett mérnököket tegyük ki a gyárból, használhatatlan, mihaszna emberek. A munkatársaimat én választom meg, gondoltam, és

nem teszek ki senkit sem a gyárból... Később talán ezért sem vonnak majd felelősségre, legalábbis így gondolom. Meg azért, mert megfogadtam a december 8-ai ismeretlen telefonáló „parancsát”, és sikerült késleltetnem az acélgyáriak kivonulását a tüntetésre.

1956. november 4-e a magyar történelem gyásznapjainak újabb dátuma. Bihon Győző, az igazgatói titkár rossz hírekkel fogadott. A záhonyi vasútállomásról kapja félóránként a híreket. Özönlik az országba a szovjet armada, hadfelszerelés. Rádöbbenünk, hogy minden elveszett. Győző zokogva borult az asztalra, engem jeges rémület kerített hatalmába. Késő éjszakáig hallgattuk ismeretlen barátunk közléseit Záhonyból. Jön a szennyes áradat, elpusztít mindent. *(Személyes beszélgetéseink, levelezésünk és az Ötvenhatos októberi kísértetjárás című írásos visszaemlékezése alapján.)*

